

ODSTRANĚNÍ MODELOVÉHO ZÁKALU CHITOSANEM

Ing. Zuzana Klímová¹⁾, Doc. Ing. Petr Dolejš, CSc.^{1,2)}

¹⁾ FCH VUT v Brně, Purkyňova 118, Brno, 612 00, klimova-z@fch.vutbr.cz

²⁾ W&ET Team, Box 27, Písecká 2, 370 11 České Budějovice, p.dolejs@tiscali.cz

ÚVOD

Biopolymer chitosan je složený z monomeru glukosaminu s molekulovou hmotností průměrně 106 Daltonů a stupněm polymerace průměrně 104. Je silně bazický, netoxický, dobře rozpustný ve slabých roztocích organických a anorganických kyselin (např. v kyselině octové, mravenčí, chlorovodíkové atd.). Změny rozpustnosti chitosanu se projevují v závislosti na změnách pH, na molekulové hmotnosti, stupni deacetylce a iontovém složení roztoku. Chitosan se získává deacetylací a depolymerací chitinu. Chitin získaný ze skořápek mořských živočichů je rozemlet na prášek a následně deacetylován horkým 1-2 mol.l⁻¹ roztokem NaOH. Získaný produkt je promýván deionizovanou vodou do doby, kdy je pH suspenze chitosanu blízké 7. Následuje sušení při 80 °C po dobu 48 hodin. Optimální podmínky předúpravy k přípravě modifikovaného chitosanu jako koagulantu je deacetylce 45% zásadou (NaOH) po dobu 60 minut a rozpuštění v 0,1% HCl [1, 2].

Stupeň deacetylce (DDA – degree of deacetylation) odpovídá D-glukosamidovým skupinám a pohybuje se v rozmezí 70 – 100 %. Závisí na teplotě, reakční době a koncentraci použitého roztoku NaOH. Chitosan je charakterizován i čistotou, která je definovaná obsahem popela, proteinů a biologickou stabilitou (přítomností mikroorganismů, kvasinek, plísní a endotoxinů).

Chitosan je široce studován pro svoje sorpční vlastnosti s kationty kovů, anorganickými aniontovými roztoky a pesticidy. Obsahuje velké množství hydroxylových skupin přispívajících k chelatačnímu efektu. Vysoký obsah aminoskupin způsobuje kladný náboj v kyselém prostředí [3]. Chitosan je kationtový polyelektrolyt, proto se předpokládá jeho koagulace s negativně nabitými suspendovanými částicemi (huminové látky), které se nacházejí v povrchových vodách [1, 4]. Chitosan se v oblasti úpravy pitné vody začal využívat v zahraničí a to mimo sorpce iontů kovů i k odstranění organického znečištění nebo přírodních organických látek [5].

Chitosan je také antibakteriální, biokompatibilní a díky biodegradabilitě šetrný k životnímu prostředí. Pro tyto vlastnosti je aplikován v potravinářském průmyslu (odstranění barvy a nerozpuštěných látek, stabilizátor barvy, jako konzervační prostředek), v medicíně (součást obvazů, kontrola cholesterolu v krvi, řízení uvolňování léčiv), v biotechnologii (imobilizace enzymů, separace proteinů, buněčná regenerace a fixace, chromatografie), v zemědělství (hnojivo, kontrolované uvolňování agrochemikálií), v papírenském průmyslu (úprava povrchů), membrány

(kontrola propustnosti, reversní osmóza) a kosmetice. V posledních letech se začíná v některých zemích využívat při úpravě povrchových vod na vodu pitnou, k čištění odpadních vod (odstranění iontů kovů, koagulant či flokulant barvy a organických sloučenin, např. proteinů). Například v Norsku se již na několika úpravách pitné vody chitosan používá [6, 7].

Zákal lze definovat jako snížení průhlednosti (transparence) vody nerozpuštěnými látkami. Čírost vody patří mezi základní požadavky na jakost pitné a užitkové vody (především pro potravinářský, textilní a papírenský průmysl). Zákal vody je způsoben anorganickými a organickými látkami přirozeného nebo antropogenního původu, např. jílové minerály, hydratované oxidy kovů (především železa a manganu), bakterie, plankton (řasy a sinice), detrit (jemně dispergované zbytky těl rostlinných a živočišných organismů), apod. Přestože je zákal způsoben zdravotně nezávadnými látkami, způsobuje nežádoucí vzhled vody, což je významné zejména při hodnocení jakosti pitné a užitkové vody. Zákal je významným parametrem při posuzování účinnosti procesů úpravy vody a jedním z kritérií pro odhad dávky koagulačního činidla [8].

METODIKA

Experimentální práce byla provedena na vzorcích modelové vody v laboratoři FCH VUT v Brně. Modelová voda byla připravována ředěním vody odebrané z rašeliniště u obce Radostín, vodovodní a destilovanou vodou tak, aby bylo v příslušné sérii pokusů zaručeno konstantní složení vody. Na odstraňování zákalu byl použit 0,5% roztok chitosanu, připravený z komerčně dostupného chitosanu TM 324 (Primex, Island) v 0,1M HCl. Použitý chitosan měl molekulovou hmotnost 110 Kd a stupeň acetylce 0,06.

Parametry výchozí modelové vody, do které byl přidáván bentonit pro tvorbu zákalu, jsou uvedeny v tabulce 1. Experimentální práce byla rozdělena na dvě série pokusů. V první sérii testů se pracovalo s modelovou vodou o určité hodnotě zákalu, u které se hledala neúčinnější dávka chitosanu. V druhé sérii byl dávkován chitosan o koncentraci 3 mg/l do modelových vod s různou hodnotou zákalu.

Tabulka 1. Základní parametry výchozí modelové vody

pH	KNK _{4,5} [mmol.l ⁻¹]	χ [mS.m ⁻¹]	A ₂₅₄ (1 cm)	A ₃₈₇ (5 cm)	A ₈₂₀ (5 cm)	Zákal [NTU]
6,3	0,4	16,7	0,178	0,196	0,015	2,4

KNK_{4,5} – kyselinová neutralizační kapacita

χ - vodivost

A₂₅₄ – absorbance při 254 nm

A₃₈₇ – absorbance při 387 nm

A₈₂₀ – absorbance při 820 nm

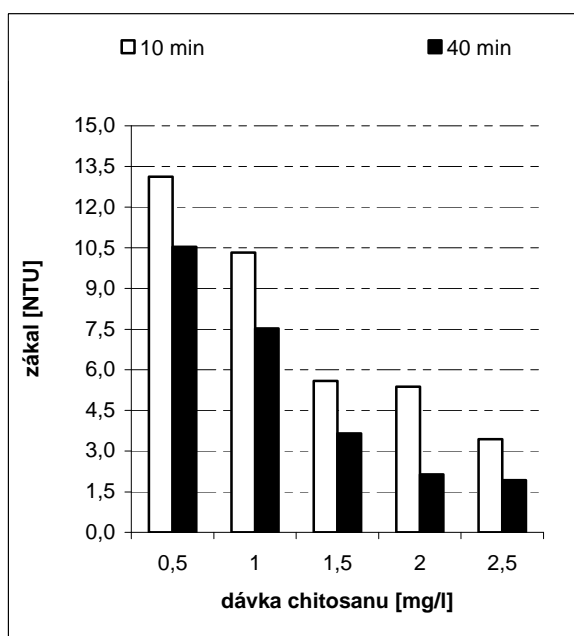
NTU - nephelometric turbidity unit

Pokusy byly prováděny na míchací koloně Flocculator 2000 (Kemira Kemwater). Na míchací koloně bylo nastaveno rychlé míchání na 40 otáček za minutu po dobu 30 sekund a pomalé míchání na 10 otáček za minutu po dobu 40 minut. Po pomalém míchání následovala sedimentace 10 a 40 minut.

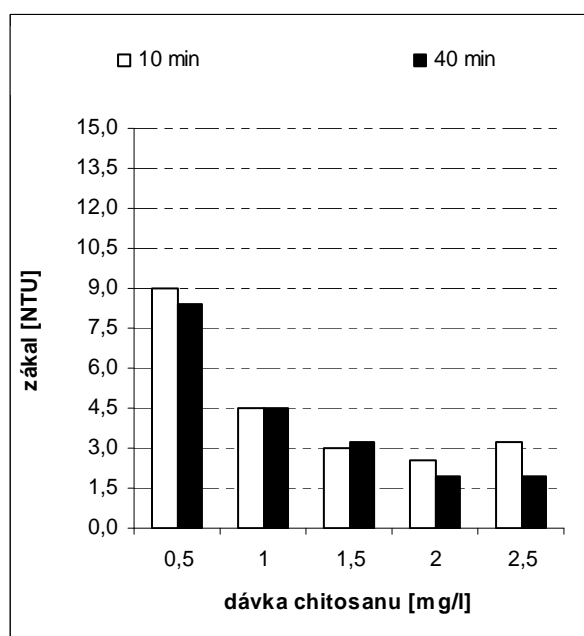
Hodnoty zjištěné po sedimentaci poskytují informace o části separovatelné suspenze, tj. o vzniklých vločkách, jejichž sedimentační rychlost je minimálně 0,12 m/hod. Pískovou filtrací jsou efektivně odstraňovány i vločky s menší sedimentační rychlostí, které podléhají jen Brownovu pohybu, to znamená, že v reálném čase téměř nesedimentují. Separační účinnosti provozní pískové filtrace se lze přiblížit centrifugací. Na toto téma bylo napsáno několik publikací [9, 10].

VÝSLEDKY

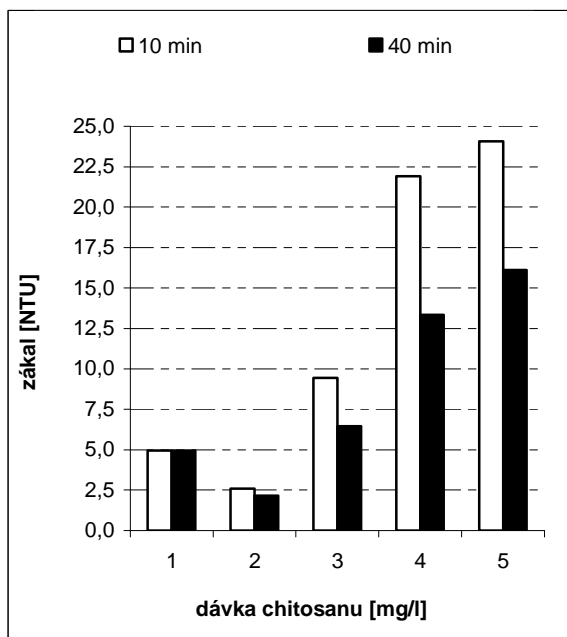
V první sérii testů bylo připraveno pět modelových vod s hodnotou zákalu 25, 35, 45, 100 a 200 NTU. Do modelové vody s hodnotou zákalu 25 a 35 NTU byl přidán chitosan v dávkách od 0,5 do 2,5 mg/l. Jak je patrné z obr. 1 a 2, s rostoucí dávkou chitosanu rostla účinnost odstranění zákalu, dávkou 2 a 2,5 mg/l došlo k odstranění zákalu o více než 90 % na hodnoty zákalu nižší než 5 NTU. Na modelové vodě s hodnotou zákalu 45 NTU byly vyzkoušeny i vyšší dávky chitosanu, výsledky jsou shrnuty v obr. 3. Dávkou 2 mg/l došlo k poklesu zákalu na hodnotu 2,5 NTU, tj. k odstranění o více než 90 %. Aplikací vyšších dávek 3 – 5 mg/l chitosanu docházelo ke snížení účinnosti. Na obr. 4 a 5 jsou zaznamenány výsledky odstranění zákalu modelové vody s vysokou hodnotou zákalu, 100 a 200 NTU, které dosahovalo téměř 100 %. Pro dávky chitosanu 2 a 2,5 mg/l se hodnoty zákalu po úpravě dostaly pod hodnotu 1 NTU.

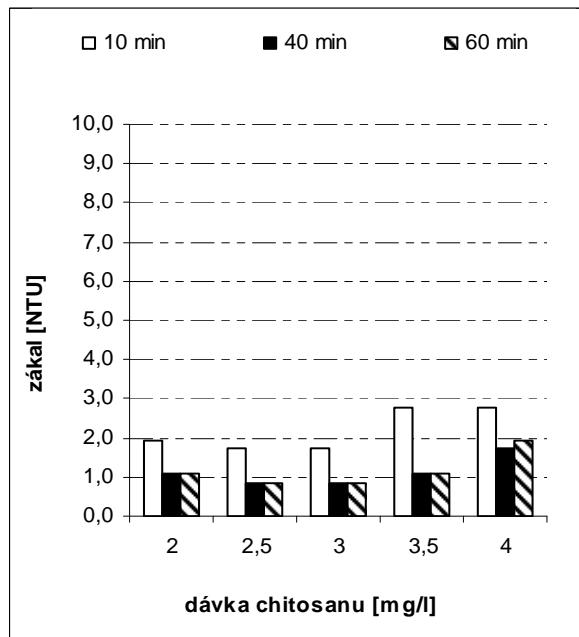
Obr. 1. Odstranění počátečního zákalu 25 NTU chitosanem

Obr. 2. Odstranění počátečního zákalu 35 NTU chitosanem

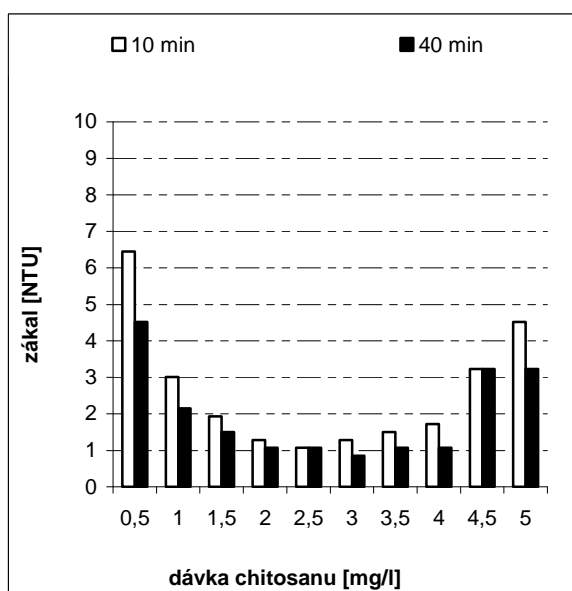

Obr. 3. Odstranění počátečního zákalu 45 NTU chitosanem

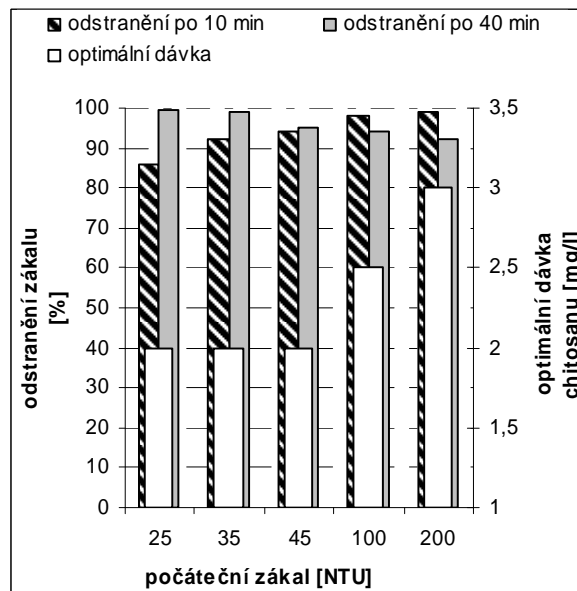

Obr. 4. Odstranění počátečního zákalu 100 NTU chitosanem

Z obr. 6., který shrnuje výsledky první série pokusů, je patrné, že s rostoucí hodnotou počátečního zákalu modelové vody roste účinnost odstranění zákalu po 10minutové sedimentaci. Po 40minutové sedimentaci je odstranění zákalu více než 90%. Optimální dávky chitosanu jsou u počátečního zákalu do 50 NTU 2 mg/l, u vyššího zákalu se dávka chitosanu zvyšuje. Při počátečního zákalu 200 NTU je optimální dávka 3 mg/l. Zbytkové hodnoty zákalu se pro optimální dávky chitosanu pohybují pod hodnotou 2,5 NTU.

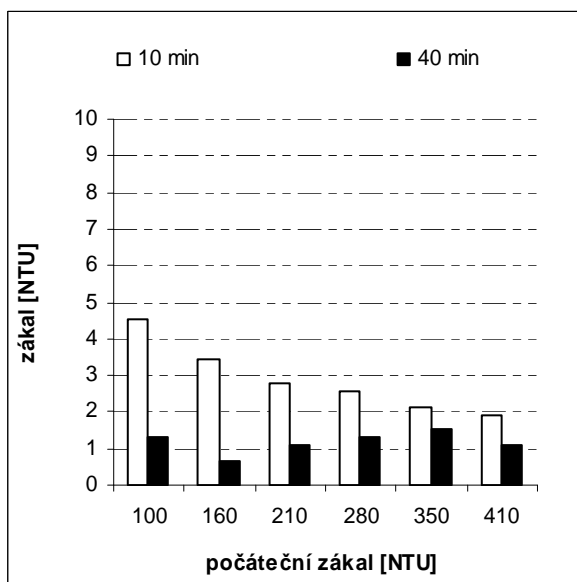

Obr. 5. Účinnost odstranění zákalu 200 NTU chitosanem

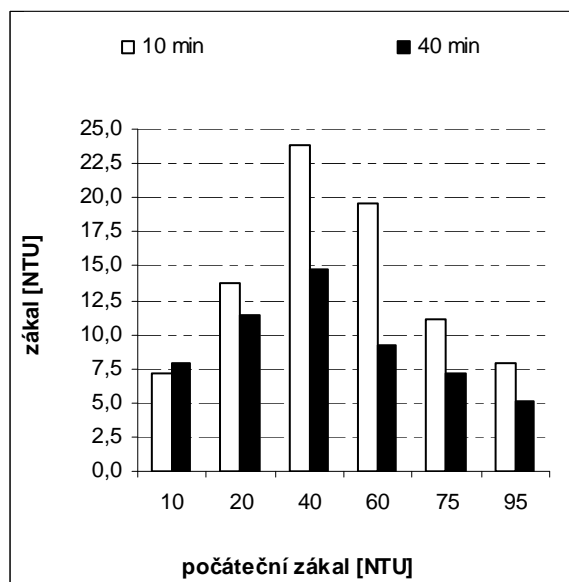

Obr. 6. Shrnutí účinnosti odstranění zákalu chitosanem (I. série pokusů)

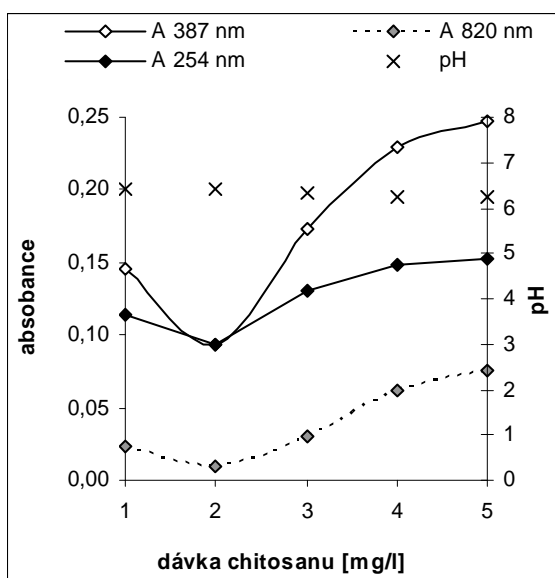
V druhé sérii testů byl dávkován chitosan o koncentraci 3 mg/l do modelových vod s různou hodnotou zákalu. Z obr. 7. je patrné, že dochází k téměř 100% odstranění zákalu při vysokých počátečních hodnotách zákalu modelové vody. Zbytkový zákal se po 40minutové sedimentaci pohybuje do hodnoty 1,5 NTU. Je zajímavé, že dávka 3 mg/l je pro nižší hodnoty zákalu modelové vody příliš vysoká, viz obr. 8. Zde se zbytkové hodnoty zákalu pro počáteční zákal 20 a 40 NTU pohybují i nad hodnotou 10 NTU.

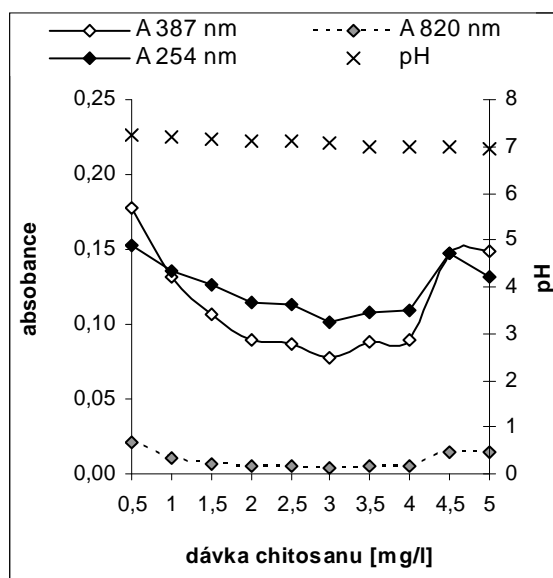
Obr. 7. Odstranění zákalu při dávkce chitosanu 3 mg/l a vysokých hodnotách zákalu modelové vody

Obr. 8. Odstranění zákalu při dávkce chitosanu 3 mg/l a nízkých hodnotách zákalu modelové vody

Obr. 9. Hodnoty zbytkových absorbancí při odstranění počátečního zákalu 45 NTU chitosanem

Obr. 10. Hodnoty zbytkových absorbancí při odstranění počátečního zákalu 200 NTU chitosanem

V obr. 9. a 10. jsou uvedeny zbytkové absorbance a hodnoty pH. Pro modelové vody s počátečním zákalem 45 NTU a 200 NTU je patrný největší pokles zbytkových absorbancí při dávce 2 mg/l.

ZÁVĚRY

Aplikace chitosanu pro koagulaci zakalených vod se jeví jako nadějný způsob úpravy těchto vod. Při relativně nízkých dávkách chitosanu dochází k téměř 100% odstranění zákalu. Již při dávce 0,5 mg/l byl zaznamenán pokles zákalu pod hodnotu 10 NTU.

Nejnižšího odstranění zákalu (pouhých 60 %) bylo překvapivě dosaženo pro modelovou vodu s hodnotou zákalu 25 NTU.

Další testy s chitosanem budou mít za cíl nalezení vlivů různých parametrů na optimální dávky chitosanu při úpravě mírně zakalených vod a dále srovnání chitosanu s běžně používanými koagulanty.

LITERATURA

- [1] Divakaran R., Sivasankara Pilla V.N.: Flocculation of river silt using chitosan. *Water Research* Vol. 36, pp. 2414-2418, 2002.
- [2] Chihpin H., Shuchuan Ch., Ruhsing P.J.: Optimal condition for modification of chitosan: A biopolymer for coagulation of colloidal particles. *Water Reseach* Vol. 34, No 3, pp. 1057-1062, 2000.
- [3] Sorlier P., Denuzieu A., Viton C., Domard A.: Relation between the degree of acetylation and the electrostatic properties of chitin and chitosan. *Biomacromolecules* 2 (3), pp. 765-772, 2001.
- [4] Divakaran R., Sivasankara Pillai V.N.: Flocculation of kaolinite suspensions in water by chitosan. *Water Resarch* Vol. 35, No 16, pp. 3904-3908, 2001.
- [5] Klímová Z.: Využití chitosanu při úpravě pitné vody. Sborník konference VODA ZLÍN 2008, s., Zlínská vodárenská, a.s., Voding Hranice s.r.o., Zlín 2008.
- [6] Bratskaya S., Avramenko V.A., Sukhoverkhov S.V., Schwarz S.: Flocculation of humic substancies and their derivates with chitosan. *Colloid Journal*, Vol. 64, No. 6, pp. 681-685, 2002.
- [7] Kumar R., Majeti N.V.: A review of chitin and chitosan applications. *Reactive and Functional Polymers* Vol. 45, pp. 1-27, 2000.
- [8] Pitter P.: *Hydrochemie*. 3.vyd. Praha: VŠCHT, 568 s. 1999.
- [9] Dolejš P.: Laboratorní test pro stanovení separovatelnosti organických látek koagulací. Sborník konference Hydrobiologie a kvalita vody údolních nádrží, s. 210-215. JčBC ČSAV a ČSVTS JiVaK, České Budějovice 1984.
- [10] Dolejš P.: Stanovení optimálních dávek při úpravě huminových vod koagulací. 2. Experimentální část. *Vodní hospodářství - Ochrana ovzduší*, 44, č. 7, s. 10-15 1994.